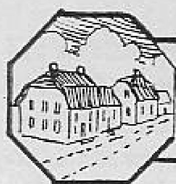
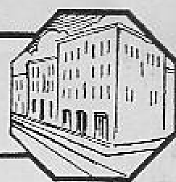

STADEN FÖRR OCH NU

På området närmast väster om nordligaste delen av Lillsjön uppfördes någon gång på 1200-talet Jönköpings kloster, tillhörande Franciskanorden. Franciskanorden vann insteg i Norden redan på 1230-talet, men det är troligt att klostret ej kom till förr än på Magnus Ladulås tid. Enligt en uppgift grundlades det 1283. År 1544 var emellertid klosterinstitutionens saga all, ehuru byggnaderna stodo kvar.

Jönköpings hus nämnes redan på Birger Jarls tid. Om detta fäste låg på nuvarande vallområdet eller benämningen möjligen avsåg det första fästet, där Rumlaborgs ruiner nu ligga, är väl inte fullt utrett.

Det slott som år 1549 på Gustaf Vasas befallning började uppföras av Sten Eriksson Leijonhuvud, låg i varje fall på vallområdet, "där vid Jönköping, som klostret stått haver, och vi tillförene med dig omtalat". Rumlaborgs län hade upphört 1526, och fästet vid Husån nedlades förmodligen vid ungefär samma tid eller förlorade i varje fall då sin betydelse.

Slottets uppförande synes ha pågått ända till den danske härföraren Daniel Rantzau år 1567 intog Jönköping, då såväl staden som slottet till stora delar förstördes. På grund av att arbetena med Kalmar och Vadstena slott pågingo, fingo planerna på Jönköpings slotts återuppbyggande tillsvidare vila. År 1593 bestämmer hertig Karl, att Jönköpings hus "skall bliva igen uppbyggt, riket till godo och försvar, och vele hava förfärdigat liksom ett gränsehus och befästning".

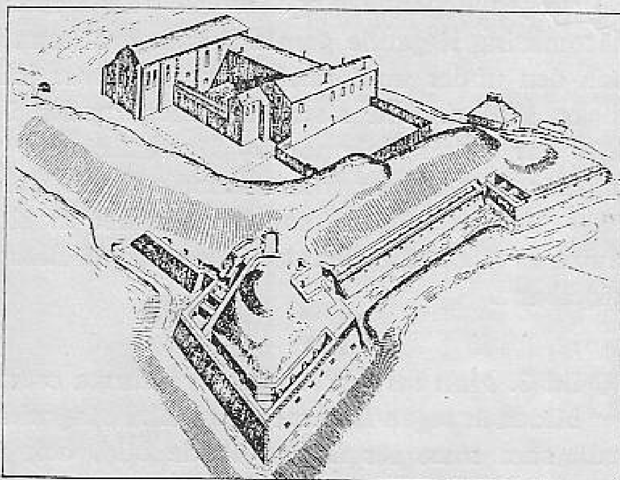

Bild 1. Jönköpings fästning. Plan för ombyggnad av Franciskanklostret jämte vallar och bastioner, endast delvis förverkligad. Början av 1600-talet.

Slottsbyggnadsarbetena bestodo uti om- och tillbyggnad av gråbrödraklostret samt uppförande av vallar, bastioner och vallgravar. (Bild 1).

Arbetena pågingo det ena årtiondet efter det andra och

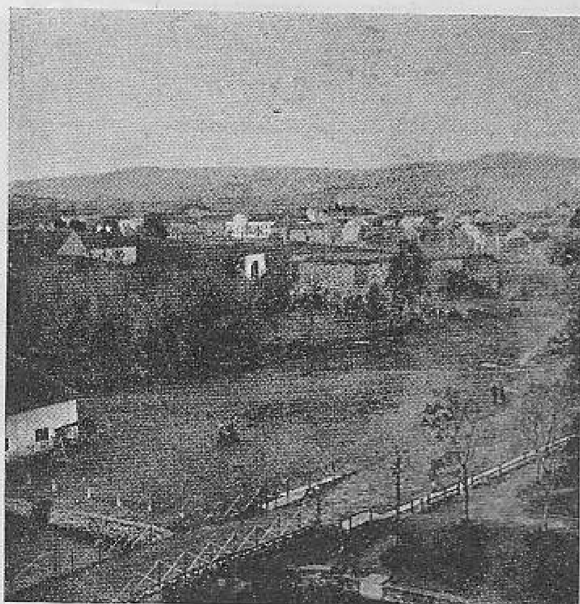

Bild 2. Vindbron, svintorget, Balders hage och delar av fästningsvallarna år 1862. Bilden tagen från Stora hotellet.

voro ej ens avslutade vid Roskildefreden 1658. Men efter denna tid fanns ej längre behov av en fästning i Jönköping och alla arbeten avslutades därför. År 1737 lade en häftig vådeld slottet i aska. Fästningsverken fingo i stort sett därefter förfalla. En del byggnader hölls emellertid i stånd och användes för kronans räkning. Hundra år senare, år 1835, drabbades fästningsbyggnaderna av en ny brand, och 1856 medgavs, att, för utläggande av Norra strandgatan och byggande av statens järnvägars bank i Vättern, fyllnadsämnen skulle få tagas från fästningens byggnader och bastioner. Därmed blev efterhand allt utplånat.

Vi återgiva härmed några bilder av det, som återstod av fästningsanläggningen på 1860-talet.

*

Bild 2. Från Stora hotellet ser man här över vindbron, järnvågen, svintorget, Balders hage, stenbryggan till häktet och det i fortsättningen liggande långa, mörka valvet med sin port, häktet och de däromkring liggande gamla fästningsvallarna samt delar av förstaden och den under uppförande varande västra folkskolan, sedermera tekniska skolan. Vid sista ståndsmarknaden i Jönköping den 12 okt. 1870 gav cirkus Salamonsky föreställningar i Balders hage, som låg ungefär rätt norrut från riksbankshuset. Balders hage var ännu på 1700-talet en kålgård, som begagnades av slottsknektarna, och mot slutet av 1860-talet fanns där en anspråkslös sommarrestaurant med kägelbana.

*

Bild 3. Man ser här en del av samma område som på bild 2, men bilden är tagen från motsatt håll. Fotografen har stått på den slottsvall, som man ser å föregående bild, och fångat på plåten en del av den till häktet ledande stenbryggan, en del av Balders hage, och delar av svintorget och hamnparken med de under en häftig nordanstorm den 22 dec. 1863 kullblåsta almarna, "de fyra stånden",

samt över gamla vindbron och Stora hotellet. Till höger synes ett hörn av gamla järnvågen. Även denna bild är tagen år 1864, men vissa förändringar i jämförelse med platsens utseende, då bild 2 togs, kunna tydligt spåras.

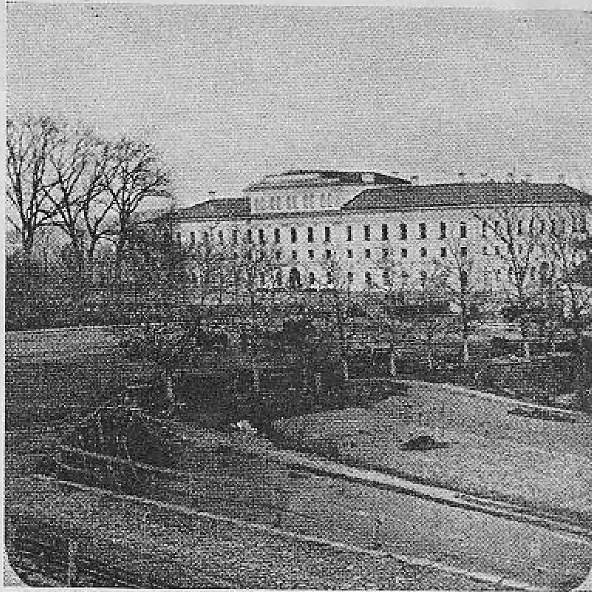

Bild 3. Stora hotellet från slottsvallarna år 1862.

Kronans upplag av gevär och artilleripersedlar, som hade sin plats där nuvarande hamnparken ligger, flyttades till Karlsborgs fästning 1842, och marken uppläts av kronan till en promenadplats genom ett kungabrev den 14 aug. 1843. Hamnparken anlades åren 1848-49.

Där de fyra almarna — som sägas varit planterade av Karl XI — stodo, går järnvägen sedan 1875 över hamnparken till hamnspåret och tullhuset.

*

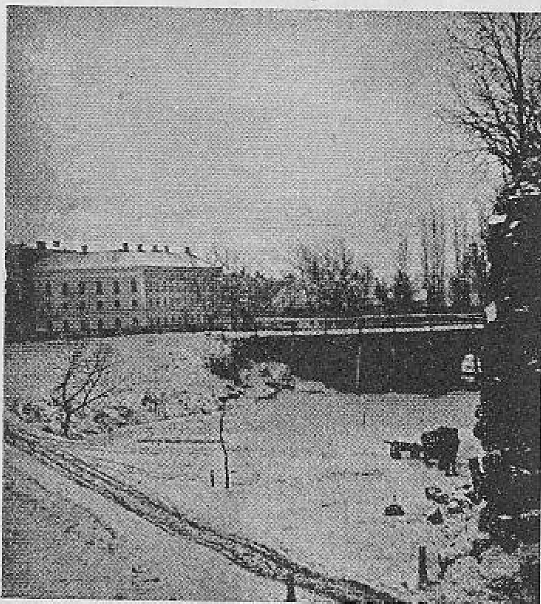

Bild 4. Bryggan över norra graven och hörnet av bastionen Adolphus år 1864.

Bild 4. Denna bild uppgives vara tagen 1864, och fotografen har synbarligen stått sydväst om den plats, varifrån bild 3 är tagen. Till höger har man hörnet av nordvästra bastionen, Adolphus, vidare bryggan över norra graven, "suckarnas bro", och i fonden Stora hotellet.

Här synliga sista lämningen av Jönköpings fästningsverk raserades på försommaren 1871 och därmed försvann för alltid Jönköpings fästning.

Bild 5. Västra vallgraven och bastionen Adolphus år 1864.

Bild 5. Denna bild är tagen från västra vallgraven mot norr.

Södra sidan av bastionen Adolphus, som börjat raseras för erhållande av fyllnad till statens järnvägars bank i Vättern, synes här tydligt. Vallgraven omslöt jämväl här till vänster synliga ravelin liksom även en dylik i söder; på den sistnämnda var under åren 1851—58 beläget sommarvärdshuset "Albano", som av handl. Nyqvist inköptes och förlades till sin nuvarande plats vid Bäckalyckevägen.

Till vänster synes en vacker allé med promenad å en av vallarna, och huset i fonden är dåvarande Lindströmska, kallat "Bomarsund"; å denna tomt ligger nu Sydbankens nya hus.

*

Bild 6. Denna bild är tagen år 1866 från väster vid raseringen av östra fästningsvallarna. Bilden visar till höger en del av det på

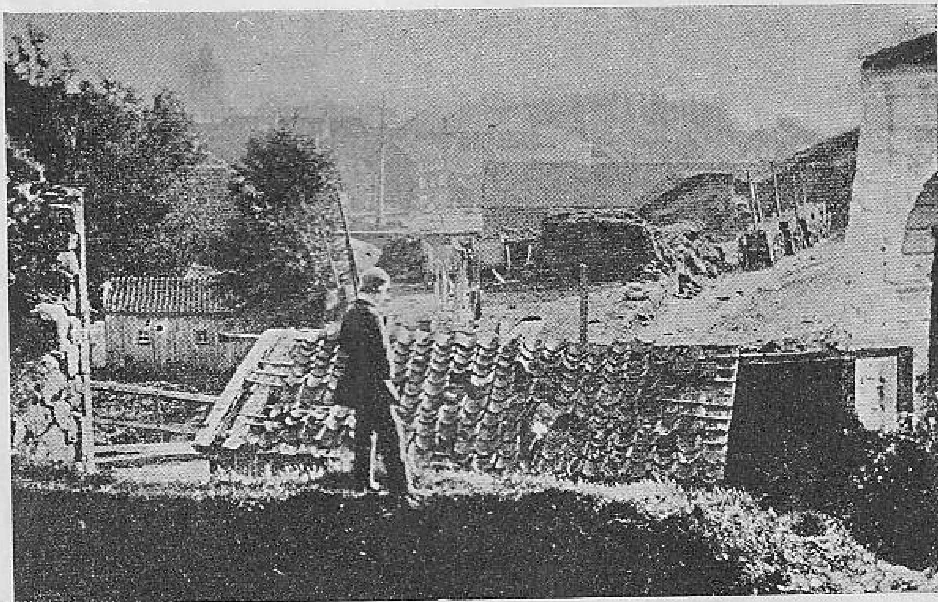

Bild 6. Östra fästningsvallarna vid raseringen år 1866.

slutet av 1690-talet uppförda portvalvet till det sedermera varande gemensamhetsfängelset. Stenbryggan över norra graven till fängelset och en del av norra fästningsmuren äro raserade, varigenom utsikt öppnats över arbetet med bortschaktningen av norra delen av östra vallarna. På andra sidan Munksjön synas delar av Lillsjöraden och de höga popplarna i den genom sammanskott av samhällsmedlemmar år 1846 tillkomna gamla hovrättsparken samt Kristinakyrkans torn. Den unge mannen står måhända och reflekterar över vandaliseringen av Jönköpings största historiska minnesmärke.

Bild 7. Bastionen Adolphus år 1866.

⁂

Bild 7. Bilden visar bastionen Adolphus år 1866 och är tagen från norr med utsikt fram genom västra vallgraven. I den djupa grav, som i norr, väster och söder omslöt fästningen och som på västra och södra sidorna famnade jämväl två triangelformade jordraveliner, hade stadens dåvarande ungdom sin bästa både vinter- och sommartummelplats. Carl Anton Wetterbergh (Onkel Adam) och Viktor Rydberg ha livligt skildrat sina minnen härifrån.

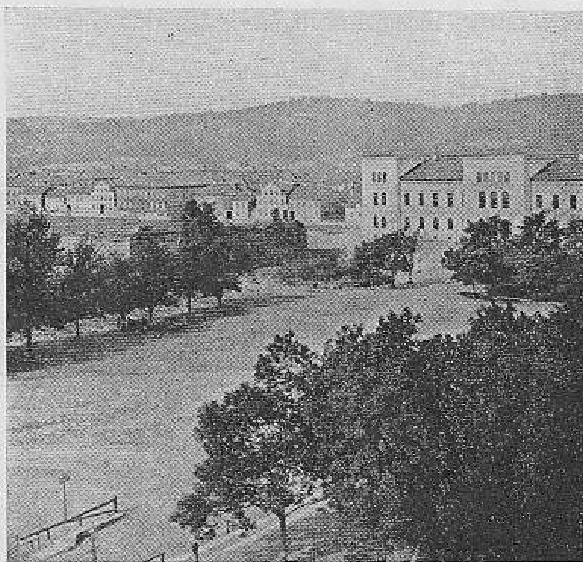

Bild 8. Svintorget och nuvarande rådhuset år 1868.

Att bastionen både hälsats av och besvarat från Dunkehalla-

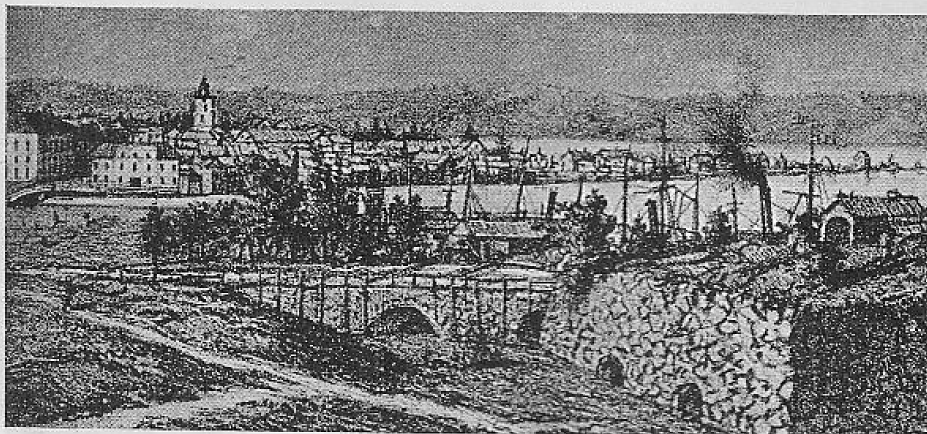

Bild 9. Litografi från 1860 över östra stadsdelen med vallområdet i förgrunden.

höjderna komna fientliga salvor, bestyrkes därav, att åtskilliga större och mindre projektiler påträffats här.

En å bastionen Adolphus belägen stuga, slottsförsamlingens skolhus, var, berättar Viktor Rydberg, det första läroverk, vari han infördes; fästningsvallarna med sina höga raveliner, sina gravar och traverser voro hans gosseålders lekplatser, de under bastioner och kurtiner löpande mörka valvgångarne, till vilka många sagor knöto sig, voro de första hemligheter, han sökte utforska.

*

Bild 8. Bilden är tagen 1868 från Stora hotellet över svintorget, sista lämningen av fästningen, en del av "Skjutsstallsgatan", nuvarande Kyrkogatan, samt läroverkshuset, som invigdes den 7 juni 1867, och ett hörn av hamnparken.

Fotografierna ur direktör *Josef Lundins* samlingar. Texten delvis efter anteckningar av boktryckaren *Gustaf Lundin.*

